

بررسی عوامل پیش برنده و بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی استان البرز

(مطالعه موردی شهرستان ساوجبلاغ)

کلانتری خلیل^{۱*}، علی اسدی^۲، محسن عادل^۳، محمد محمدی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۹/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۲/۲۰

کلانتری، خ.، اسدی، ع.، عادل، م. و محمدی، م.، ۱۴۰۱. بررسی عوامل پیش برنده و بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی استان البرز (مطالعه موردی شهرستان ساوجبلاغ) (۴۱)۱۱: ۱۹۲-۲۱۶.

چکیده

بر اساس تجربه کشورهای توسعه یافته، تعاونی‌ها بهترین سازمان‌هایی هستند که موفق شده‌اند اسباب تجمع نیروهای پراکنده و درعین حال بااستعداد و باانگیزه را فراهم سازند. لذا شناسایی عوامل پیش برنده و بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. با توجه به اهمیت تعاونی‌های کشاورزی در اقتصاد بخش کشاورزی شهرستان ساوجبلاغ، این تحقیق در پی بررسی عوامل پیش برنده و بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی در این شهرستان صورت پذیرفته است. تحقیق حاضر از جنبه هدف کاربردی است، چراکه نتایج آن می‌تواند در راستای بهبود و مانع زدایی عوامل بازدارنده عملکرد این تعاونی‌ها مورد بهره‌برداری قرار گیرد همچنین این تحقیق به لحاظ گردآوری داده‌ها در دسته مطالعات تحقیقات پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش، اعضا و مدیران تعاونی‌های کشاورزی شهرستان ساوجبلاغ و نیز کارشناسان حوزه تعاون در استان البرز و شهرستان ساوجبلاغ است که از طریق جدول مورگان ۲۵۰ نفر به عنوان نمونه آماری در نظر گرفته شد. با توجه تنوع فعالیت جامعه آماری از روش نمونه‌گیری طبقه متناسب استفاده شد. روایی و پایایی پرسشنامه با استفاده از نظر اساتید دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع دانشگاه تهران و جمعی از صاحب‌نظران حوزه‌ی تعاون در استان البرز و شهرستان ساوجبلاغ و ضریب آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفت. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی، عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی در شش عامل (اجتماعی، فردی، اقتصادی، آموزشی، حقوقی و محیطی) دسته‌بندی شد که در مجموع (۷۸/۹) درصد از کل واریانس عوامل پیش برنده موفقیت را تبیین کردند همچنین عوامل بازدارنده در پنج عامل شامل عامل مدیریتی، آموزشی، اقتصادی، اجتماعی، حقوقی و محیطی قرار گرفتند که در مجموع (۶۱/۶۳۱) درصد از کل واریانس عوامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها را تبیین کردند.

واژه‌های کلیدی: تعاونی‌های کشاورزی، بهبود عملکرد، مانع زدایی، تحلیل عاملی

۱. استاد گروه مدیریت و توسعه کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Khkalan@ut.ac.ir

*نویسنده مسئول

Doi: 10.22034/AJCOOP.2022.320016.1756

۲. استاد گروه مدیریت و توسعه کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳. استادیار دانشکده کشاورزی، دانشگاه جیرفت، کرمان، ایران.

۴. دانش آموخته رشته توسعه روستایی، گروه مدیریت و توسعه کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه

تهران، تهران، ایران.

مقدمه

تعاونی‌ها از سایر شرکت‌های اقتصادی متمایز هستند، خصوصاً به این دلیل که منطق مشارکت خصوصی و مشترک را دنبال می‌کنند که هدف آن تنها سودآوری نیست بلکه آن‌ها علاوه بر کسب حداکثر سود در پی ایجاد شرایطی هستند تا واحدهای خصوصی مرتبط با خود را از طریق افزایش خود کارآمدی، در بازارها جهت کسب موفقیت مستقر کنند (Mazzarol et al, 2013)؛ بنابراین، تعاون‌گرایی^۱ نوعی سازمان‌دهی از افراد است که قصد دارد بهبود شرایط زندگی افراد و ایجاد مکانیسم مناسب برای توسعه اقتصادی و اجتماعی تعداد زیادی از مردم در سراسر جهان را محقق سازد (Gaiger, 2013). در مناطق روستایی، تعاونی‌ها کشاورزان را به‌منظور دستیابی به سیاست رشد اقتصادی از طریق تسهیل مذاکرات قیمت، دسترسی به اعتبار و گسترش کمک‌های فنی سازمان‌دهی می‌کنند (Huang and Liang, 2018)؛ بنابراین انتظار می‌رود، پیشرفت اقتصادی - اجتماعی در نتیجه تعاون‌گرایی اتفاق می‌افتد. علاوه بر این، این استراتژی شرایط پیچیده بازار را ساده می‌کند و وابستگی متقابل را بین عوامل افزایش می‌دهد و از این‌رو اطمینان حاصل می‌کند که همبستگی و همکاری بین اعضاء به‌طور طبیعی توسعه خواهند یافت (Stattman and Mol, 2014).

علیرغم مزایایی که یک سازمان تعاونی می‌تواند برای جامعه مدرن به همراه داشته باشد، چالش‌های متعددی در عملکرد و موفقیت تعاونی‌ها وجود دارد، از جمله ضعف‌ها و موانع آن می‌توان به عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی اشاره کرد که می‌تواند منجر به فقدان رقابت‌پذیری و پیچیدگی مدیریتی بیش‌از حد شود (Moreira et al, 2012)؛ بنابراین، بقای تعاونی در یک فضای جهانی و رقابتی منوط به ظرفیت آن برای دستیابی به تعادل بین سیاست‌های اجتماعی، بهره‌وری اقتصادی و موفقیت آن (Zawiślak, 2020; Stattman and mol, 2014) و افزایش ظرفیت تعاونی‌ها برای دستیابی به تعادل بین سیاست‌های اجتماعی و موفقیت تعاونی‌ها از جنبه بهره‌وری اقتصادی است (Fiore et al, 2020; Schneider, 2015). برای مواجه شدن با این چالش‌ها، در بسیاری از کشورهای اروپایی و ایالات متحده، تعاونی‌های کشاورزی از مدل‌های حاکمیت شرکتی استفاده می‌کنند که ارتباط مالکان را از تصمیمات مدیریت قطع می‌کند (Junior and Wander, 2021).

از سوی دیگر تغییر الگو از اهداف توسعه هزاره^۱ به اهداف توسعه پایدار^۲ منجر شده است تا بنگاه‌های اقتصادی و تعاونی‌ها با مشارکت‌های بخش دولتی و خصوصی به‌عنوان ابزاری مؤثر و کارآمد برای کمک به دستیابی اهداف توسعه پایدار از نظر اطمینان از اثربخشی کمک‌ها و پایداری رشد اقتصادی محلی شناخته شده‌اند (لی و مون، ۲۰۲۰). بسیاری از آژانس‌های بین‌المللی کمک‌رسانی به دلیل ویژگی‌ها، کارایی عملیاتی و اثربخشی، سعی در استفاده از تعاونی‌ها به‌عنوان ابزاری راهبردی برای کاهش فقر و توسعه جامعه روستایی در کشورهای در حال توسعه داشته‌اند. با این حال، یافتن پرونده موفق به دلیل عوامل مختلف دشوار است (مون ولی، ۲۰۲۰)

بخش تعاونی در شهرستان ساوجبلاغ سهم مؤثری در تولید و اشتغال بخش کشاورزی این شهرستان دارد به‌گونه‌ای که این تعاونی‌ها، علاوه بر سهم عمده در تولید محصولات باغی و گل و گیاه شهرستان، ۵۴٪ شیر خام تولیدی شهرستان، ۶۵٪ عسل، ۲۰٪ گوشت قرمز و ۶۰٪ گوشت مرغ شهرستان را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین ۱۰۰۰۰ تن خوراک طیور و ۵۰۰۰ تن خوراک دام توسط این تعاونی‌های تولید می‌شود. به نظر می‌رسد با وجود تأکید بر اهمیت بخش تعاونی در اصل ۴۴ قانون اساسی، در منطقه مورد مطالعه مشابه سایر نقاط کشور، در زمینه‌ی تعاونی‌های کشاورزی کمتر توسعه پیدا کرده است. لذا تحقیق حاضر برای موفقیت و استمرار فعالیت تعاونی‌های کشاورزی ضروری به نظر می‌رسد. چراکه با شناسایی عوامل مؤثر در موفقیت و عدم موفقیت این تعاونی‌ها و اقدام برای رفع موانع می‌توان با استمرار و گسترش فعالیت این تعاونی‌ها، شرایط ورود هر چه بیشتر بخش تعاون در فعالیت‌های اقتصادی در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی و رسیدن به اهداف سند چشم‌انداز را فراهم کرده و از ثمرات مثبت آن مانند ایجاد اشتغال پایدار، کاهش فقر، بالا رفتن سرمایه اجتماعی، ایجاد روحیه تعاون و همکاری بین اعضا، جلوگیری از مهاجرت کنترل نشده به شهرها استفاده کرد.

پیشینه تحقیق

در زمینه عوامل پیش برنده و بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها مطالعات متعددی توسط محققین داخلی و خارجی صورت پذیرفته است که در ادامه با بررسی این مطالعات، مدل مفهومی تحقیق حاضر ترسیم شده است.

1. Millennium Development Goals (MDGs)

2. Sustainable Development Goals (SDGs)

کرمی و آگهی (۱۳۹۳) یکی از زیربنایی‌ترین شرایط به‌منظور فراهم‌سازی زمینه‌های ارتقاء تعاونی‌ها را نگرشی عمیق‌تر به اهمیت وجود عوامل شخصیتی در اعضا تعاونی‌ها معرفی کرده‌اند و با مطالعه ۲۲۰ نفر از اعضا تعاونی محصولات خارج از فصل در استان کرمانشاه نشان دادند که عوامل شخصیتی تأثیرات پیچیده‌ای بر موفقیت تعاونی‌های فوق دارند و در مجموع نقش مهم عوامل شخصیتی بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی کشاورزی را نمایان ساختند. کرد علی وند و همکاران (۱۳۹۶) با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های روستایی استان لرستان را بررسی کردند. آن‌ها نشان دادند که از بین دودسته عوامل برون‌سازمانی و درون‌سازمانی به ترتیب متغیرهای مقررات، ویژگی‌های حرفه‌ای، سرمایه مالی، ارتباط با سایر تشکل‌ها، استفاده از اعتبارات، سرمایه انسانی، رقابت، ویژگی‌های فردی، سرمایه فیزیکی و سابقه تعاونی بیشترین تأثیر را بر موفقیت تعاونی‌های استان داشتند.

پناهیان و کرمی (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای به سنجش مقدار موفقیت تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان گچساران بر اساس نظر اعضای عادی این تعاونی‌ها پرداخته‌اند. نتایج بررسی فوق نشان داد که به ترتیب ۱۵/۶، ۴۱/۱ و ۲۴/۴ درصد اعضا به ترتیب موفقیت تعاونی‌ها را در سطح ضعیف، متوسط و بالا ارزیابی نموده‌اند.

موسایی و محمدی مفرد (۱۳۹۷) به شناسایی عوامل اجتماعی و محیطی مؤثر در عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که مؤلفه‌های اجتماعی (مسئولیت‌پذیری اجتماعی، همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی) و مؤلفه‌های محیطی (مدیریت خاک، مدیریت آب و مدیریت استفاده از نهاده‌های شیمیایی) بیش از ۶۵ درصد تغییرات عملکرد تعاونی‌های مورد مطالعه را نشان داده است علاوه بر این رابطه مثبت و معنی‌دار بین متغیرهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی، همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مدیریت آب، مدیریت استفاده از نهاده‌های شیمیایی و مدیریت خاک با عملکرد تعاونی‌های تولید مورد بررسی وجود داشته است.

الفتی و همکاران (۱۳۹۹) با استفاده از اطلاعات به‌دست‌آمده از ۱۲ متخصص در بخش تعاونی و با استفاده از زویش تحلیل مضمون در استان کرمانشاه دریافته‌اند که عوامل شخصیتی، مدیریتی، اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی و آموزشی بودند. میمنت آبادی و همکاران (۱۳۹۹) بابیان اینکه بدون توجه به شناسایی عوامل مؤثر در رشد و بالندگی تعاونی‌ها مسیر توسعه بخش تعاونی در فضای رقابتی ملی و بین‌المللی را در آینده با تهدید روبه‌رو خواهد ساخت به مطالعه تبیین مهم‌ترین عوامل مؤثر بر نظام اقتصاد تعاونی

های ایران در دهه آینده با روش داده بنیاد پرداخته‌اند. نتایج مطالعه کیفی آن‌ها نشان داد که عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌های ایران بر اساس نظریه رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی، تحت ۷ مقوله اصلی شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مدیریتی، سیاسی، محیطی و فناوری قرار خواهد داشت.

آجودانی و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای به بررسی موانع گسترش تعاونی‌های تولید کشاورزی محصولات زراعی راهبردی شهرستان شاهرود با تأکید بر سیاست‌های حمایتی دولت بر اساس مطالعه ۱۱۵ نفر از اعضا تعاونی‌ها پرداختند. نتایج آن‌ها نشان داد که اعضای تعاونی‌های فوق سطح آگاهی مناسبی نسبت به موانع و مشکلات بخش کشاورزی منطقه مورد مطالعه ندارند و تنها سیاست حمایتی را در تزریق بیشتر نقدینگی به این بخش تصور می‌کنند. آن‌ها همچنین موانع تعاونی‌های تولید بخش کشاورزی را در پنج عامل شامل سیاست‌های حمایتی در عامل‌های مدیریتی، شخصیتی و روان‌شناختی، سیاستی و حمایتی گزارش نمودند.

رحیمی و همکاران (۱۴۰۰) با بررسی تعاونی‌های فعال در استان لرستان دریافتند که مشارکت اعضا در اداره امور تعاونی‌ها بیشتر از سطح متوسط است و همچنین نتایج تحلیل معادلات ساختاری رابطه بین ابعاد مشارکت اعضا و موفقیت تعاونی‌های کشاورزی را تأیید نمود. ونگ (۲۰۱۲) موفقیت تعاونی‌های جنگل نشین در چین را مرهون عواملی چون راهنمایی و حمایت دولت، تمایل اعضا به مشارکت، مدیریت دموکراتیک و منعطف، رهبری شایسته، ارضای نیازهای اعضا توسط تعاونی و دسترسی آسان اعضا به منابع مالی می‌داند (Wang, 2012). سیلویا و همکاران (۲۰۱۴) با تجزیه و تحلیل موفقیت تعاونی‌های ماهیگیری در آمریکا نشان دادند که اعضای این تعاونی‌ها موفقیت خود را در گرو وجود شرایطی از جمله گروه‌های همگن، حقوق اختصاص داده شده، شرایط ایمن و قراردادهای الزام‌آور می‌دانند (Sylvia et al, 2014).

پوجارا (Pujara, 2016) در بررسی مشکلات تعاونی‌های تولیدی در بخش کشاورزی در کشور هند، مهم‌ترین مشکلات را فقدان مهارت‌های بازاریابی، کمبود همکاری، وضعیت اقتصادی ضعیف اعضا، دسترسی به بازارهای محلی محدود و کوچک، عدم درک متقابل، مدیریت ضعیف و ناکارآمد، نامناسب بودن رهبری، اندک بودن تعامل و همکاری بین اعضا در مشارکت برای فعالیت‌ها، نداشتن برند و مارک معتبر، وجود واسطه‌ها، وابستگی به دولت مرکزی شناسایی نمود (Pujara, 2016). برانداوو و بریتنپاچ (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای به شناسایی موانع و عوامل مؤثر بر موفقیت مدیریت تعاونی‌های کشاورزی در ریو گرانده دو

در برزیل پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که عمده مشکلات موجود در موفقیت این سازمان‌ها این است که شرکت‌های تعاونی باید با سایر شرکت‌های موجود در این بخش با حفظ وفاداری به اصول تعاون، رقابت کنند و تیمی که مسئولیت مدیریت تعاونی‌ها را بر عهده دارد، رقابت در بازارهای انحصاری را دشوار کرده است و ضمن اینکه مشارکت اعضای تعاونی در مدیریت کم است همکاران و اعضای تعاونی رفتارهای فرصت‌طلبانه از خود نشان می‌دهند. آن‌ها در نهایت سه دسته از مشکلات کنونی در موفقیت تعاونی‌های کشاورزی را شامل عامل‌های سیاسی و نهادی، رفتاری و فنی-اداری تقسیم کرده‌اند (Brandão and Breitenbach, 2019).

مون ولی (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای راهکارهایی را بر اساس تجزیه و تحلیل موارد موفقیت و شکست دو تعاونی که تحت برنامه ODA در کشور کره برای موفقیت سازمان‌های امدادی و ساکنان محلی، در جهت موفقیت تعاونی‌ها در کشورهای در حال توسعه پیشنهاد نموده‌اند. نتایج آن‌ها نشان داد که برای موفقیت تعاونی‌ها علاوه بر حمایت از آژانس‌های امدادی، تلاش و همکاری اعضای تعاونی نیز ضروری است. همچنین تعاونی‌ها بایستی با تعریف روشن و دقیق اهداف کوتاه‌مدت عملیاتی و دستیابی به این اهداف از طریق همکاری اعضا، احساس مالکیت در بین اعضا را جهت تحقق اهداف بلندمدت تقویت نمایند (Moon and Lee, 2020). جونیور و واندر (۲۰۲۱) با استفاده از تحقیقات کتاب‌شناختی ۱۰۸ اثر مرتبط از ادبیات ملی و بین‌المللی برای تجزیه و تحلیل انتخاب نمودند. نتایج نشان داد اهداف اجتماعی و اقتصادی، حرفه‌ای سازی مدیریت، تأمین منافع چندین ذینفع، مدیریت هزینه معاملات، مدیریت ریسک و نوسانات، بهبود تجارت، رقابت در برابر شرکت‌های سنتی، پذیرش فناوری توسعه پایدار و مسئولیت اجتماعی ۱۰ عامل اصلی در موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌های هستند (Junior and Wander, 2021).

با بررسی مطالعات گذشته مشخص شد که عوامل متعددی بر اساس تفاوت‌های عملکردی و جغرافیایی تعاونی‌ها در زمینه موفقیت تعاونی‌ها توسط محققین مورد توجه قرار گرفته است که در این تحقیق به دو گروه عوامل پیش برنده و بازدارنده تقسیم‌بندی شده‌اند. از این رو بر اساس مرور مطالعات گذشته و با مصاحبه از کارشناسان بخش تعاون در شهرستان ساوجبلاغ مدل مفهومی تحقیق به صورت نمودار (۱) ترسیم شده است.

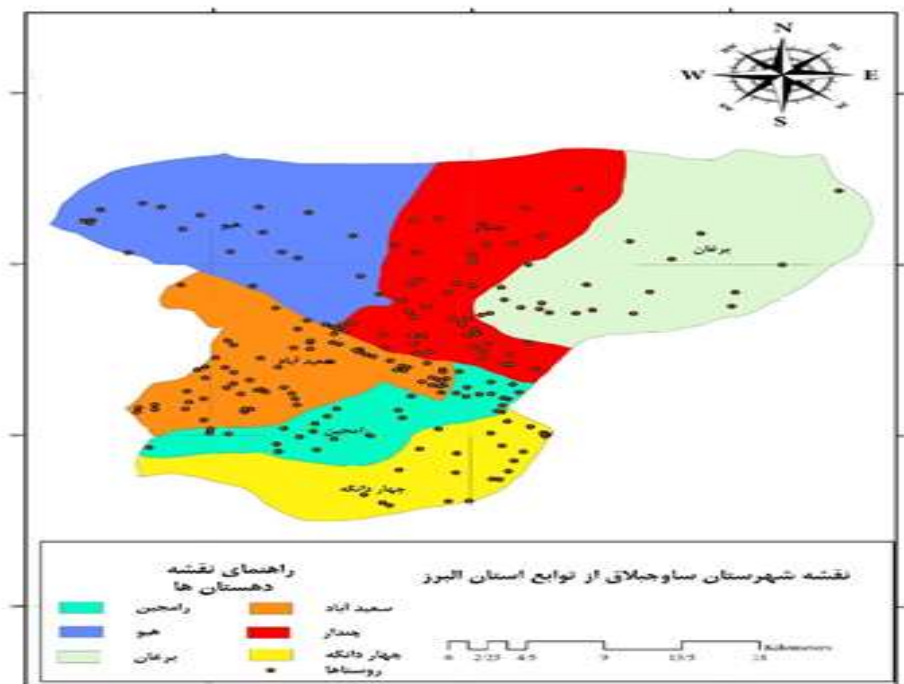

نمودار ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش شناسی

تحقیق حاضر از نظر هدف در ردیف تحقیقات اکتشافی و از نظر نتیجه تحقیق، در زمره تحقیقات کاربردی می باشد؛ و از نظر جمع آوری داده ها از نوع تحقیقات پیمایشی می باشد، از آنجایی که این پژوهش در مقطع زمانی مشخص انجام گرفته از نوع پیمایش مقطعی می باشد و در انجام تحقیق از منابع کتابخانه ای، پایگاه های اطلاعاتی مرتبط و معتبر،

مصاحبه و پرسشنامه استفاده گردیده است. جامعه آماری این تحقیق شامل اعضاء تعاونی‌های کشاورزی شهرستان ساوجبلاغ بوده است. نقشه منطقه مورد مطالعه در شکل (۱) ارائه شده است.

شکل ۱- نقشه شهرستان ساوجبلاغ

بر اساس آمار موجود در اداره تعاونی شهرستان ساوجبلاغ از شش تعاونی فعال، حجم جامعه آماری اعضا تعاونی‌های شهرستان ۱۳۵۶ نفر می‌باشد. با مراجعه به تعاونی‌ها معلوم گردید که از این تعداد حدود ۷۰۰ عضو فعال می‌باشند، لذا حجم تقریبی جامعه نمونه با استفاده از جدول مورگان ۲۴۸ نفر تخمین زده شد و به منظور افزایش اطمینان نتایج تحقیق به ۲۵۰ نفر افزایش یافت. با توجه تنوع فعالیت جامعه آماری از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب استفاده شد بدین منظور تعاونی‌های مورد مطالعه بر اساس حوزه فعالیت به پنج طبقه تقسیم شدند و سپس از میان هر دسته (طبقه) به روش تصادفی نمونه‌گیری به عمل آمد. لازم به ذکر است حجم نمونه مربوط به هر طبقه بر مبنای حجم جامعه متناظر با آن تعیین شد که در جدول (۱) بر اساس طبقات مختلف گزارش شده است.

جدول ۱- جامعه آماری و جامعه نمونه آماری

ردیف	زمینه فعالیت	تعداد اعضا	تعداد اعضا فعال	تعداد نمونه
۱	تعاونی گاوداران ساوجبلاغ	۶۰۰	۲۹۵	۱۰۶
۲	تعاونی دامداران کوثر کوهسار	۳۵	۳۰	۱۱
۳	تعاونی باغداران ساوجبلاغ	۵۰۰	۲۴۸	۸۹
۴	تعاونی زنبورداران ساوجبلاغ	۱۶۰	۶۰	۲۱
۵	تعاونی مرغداران گوشتی وحدت	۳۵	۳۵	۱۲
۶	تعاونی نهال کاران سبز گستر	۳۳	۳۰	۱۱
۷	جمع	۱۳۵۶	۶۹۸	۲۵۰

متغیرهای این تحقیق به چند بخش تقسیم می‌شوند. بخش اول شامل متغیرهای جمعیت شناختی شامل: سن، جنسیت، نوع عضویت، میزان تحصیلات، سابقه عضویت، زمینه فعالیت و شغل دوم که برای سنجش این متغیرها از مقیاس اسمی، ترتیبی و فاصله‌ای و نسبی استفاده شد. بخش دوم شامل ۲۷ گویه مربوط به عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی می‌باشد که برای سنجش آن از طیف لیکرت پنج‌قسمتی (خیلی کم، کم، تا حدودی، زیاد و خیلی زیاد) استفاده شد. بخش سوم شامل ۲۱ گویه مربوط به عوامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی می‌باشد که برای سنجش آن از طیف لیکرت پنج‌قسمتی (خیلی کم، کم، تا حدودی، زیاد و خیلی زیاد) استفاده شد. بر این اساس ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد که اعتبار یا روایی محتوایی و ظاهری پرسشنامه با استفاده از نظر برخی از اساتید گروه مدیریت و توسعه دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تهران مورد ارزیابی قرار گرفته و بعد از انجام اصلاحات موردنیاز پرسشنامه نهایی تدوین گردید. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ تأیید گردید، برای این منظور در ابتدا تعداد ۳۰ عدد پرسشنامه توسط اعضا تعاونی‌های کشاورزی ساوجبلاغ تکمیل گردید و اطلاعات آن برای آزمون آلفای کرونباخ مورد استفاده قرار گرفت براین اساس مقدار آلفای کرونباخ در محدوده بالای ۰/۷ محاسبه گردید که بیانگر مطلوبیت نسبی گویه‌ها می‌باشد و مقادیر آن به تفکیک در جدول (۲) آمده است.

جدول ۲- مقدار آلفای کرونباخ

عنوان	تعداد گویه	مقدار آلفای کرونباخ
عوامل پیش برنده موفقیت	۲۷	۰/۸۲۱
عوامل بازدارنده موفقیت	۲۱	۰/۸۱۷

نتایج

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در این تحقیق از نرم‌افزار SPSS²⁵ استفاده شد. در بخش آمار استنباطی به منظور شناسایی و دسته‌بندی عوامل پیش برنده و بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده گردید. بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده از تعاونی‌های مورد بررسی مشخص شد که بیشترین فعالیت تعاونی مربوط به تعاونی‌های دامداری و باغداری است که بیش از ۸۰ درصد کل نمونه‌های مورد مطالعه را شامل می‌شود و کم‌ترین فعالیت مربوط به تعاونی‌های گل و گیاه بوده است که تنها ۴/۲ درصد نمونه‌های مورد مطالعه را شامل شده است.

جدول ۳- نتایج توزیع فراوانی متغیرهای مورد مطالعه

نام متغیر	درصد فراوانی
نوع فعالیت	دامداری (۴۶/۴)*، باغداران (۳۴/۹)، زنبورداری (۸/۵)، تولید نهال (۴/۳)، تولید مرغ گوشتی (۶)، گل و گیاه (۴/۳)
سابقه عضویت (سال)	۵ و کمتر از ۵ (۲۳/۸)، ۶ تا ۱۰ (۳۲/۸)، ۱۱ تا ۱۵ (۲۹/۴)، ۱۶ تا ۲۰ (۸/۹)، بالای ۲۰ (۵/۱)
سطح سواد	بی‌سواد (۷/۲)، ابتدایی (۲۳/۴)، راهنمایی (۱۳/۶)، دیپلم (۳۱/۹)*، فوق‌دیپلم (۳/۸)، لیسانس (۱۵/۷)، فوق‌لیسانس و بالاتر (۴/۳)
سن (سال)	۲۱ تا ۳۰ سال (۹/۴)، ۳۱ تا ۴۰ سال (۲۳/۴)، ۴۱ تا ۵۰ سال (۲۷/۲)، ۵۱ تا ۶۰ سال (۳۰/۲)*، بالای ۶۰ سال (۹/۸)
جنسیت	مرد (۹۴/۵)*، زن (۵/۵)
شغل دوم	ندارد (۴۴/۳)، دارد (۵۵/۷)*

منبع: یافته‌های تحقیق

* طبقه‌ای که بیشترین فراوانی را دارد (نما)

بررسی انجام شده نشان داد ۲۳/۸ درصد افراد مورد مطالعه سابقه فعالیت کمتر از ۵ سال در تعاونی‌ها را دارند و ۴۴ درصد نمونه مورد مطالعه سابقه بیش از ۱۰ سال داشته‌اند که از این آمار ۵/۱ درصدشان بیش از ۲۰ سال سابقه فعالیت داشته‌اند. بیشترین فراوانی نمونه مورد مطالعه مربوط به سطح سواد دیپلم بوده است. نتایج همچنین نشان داد که افراد با سن بین ۵۰ تا ۶۰ سال بیشترین درصد فراوانی (۳۰/۲) را داشته‌اند و مردان حدود ۹۵ درصد کل نمونه مورد مطالعه را شامل شده است. در نهایت مشخص شد بیش از ۵۵ درصد نمونه مورد مطالعه دارای شغل دوم نیز بوده‌اند. توزیع فراوانی برخی از ویژگی‌های توصیفی نمونه مورد مطالعه در جدول (۳) گزارش شده است.

نتایج تحلیل عاملی اکتشافی

نتایج بررسی تناسب داده‌های جمع‌آوری شده برای انجام تحلیل

به منظور بررسی عوامل پیش برنده و بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها به ترتیب تعداد ۲۷ و ۲۱ متغیر انتخاب گردید. این متغیرها در قالب یک مقیاس طیف لیکرت پنج‌تایی، تدوین و در اختیار اعضاء تعاونی‌ها ساوجبلاغ که نمونه مورد مطالعه تحقیق حاضر بودند قرار گرفت. درجه تناسب داده‌های مورد بررسی برای تحلیل عاملی با استفاده از روش آزمون KMO^۱ و آزمون بارتلت انجام شد و روش واریماکس^۲ برای چرخش عاملی انتخاب گردید. در بررسی آماره KMO از عوامل پیش برنده ۲ و از عامل بازدارنده ۳ گویه نامناسب برای تحلیل عاملی تشخیص داده شد و کنار گذاشته شدند بر این اساس برای تحلیل عاملی بخش عوامل پیش برنده و بازدارنده به ترتیب ۲۵ و ۱۸ گویه مورد تحلیل نهایی قرار گرفت. همان‌گونه که نتایج جدول (۴) نشان می‌دهد آماره KMO برای گویه‌های مورد مطالعه بیشتر از ۷۰ درصد گزارش شد و همچنین مقدار آماره آزمون بارتلت و معنی داری آن در سطح احتمال ۱ درصد، حاکی از آن بود که ۲۵ گویه عوامل پیش برنده و ۱۸ گویه عوامل بازدارنده برای انجام تحلیل عاملی مناسب بوده‌اند (Hair, 2009، کلانتری، ۱۳۹۵).

1. Kaiser-Meyer-Olkin

2. Varimax

جدول ۴- مقدار KMO و آزمون بارتلت

تحلیل عاملی	KMO	ضریب آزمون بارتلت	سطح معنی‌داری
عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌های	۰/۸۲۴	۵۵۹۸/۴۸۳	۰/۰۰۰
عوامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌های	۰/۷۱۵	۱۷۵۰/۶۴۲	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

نتایج تحلیل عاملی عوامل پیش برنده

بر اساس ملاک کیسرسشش عامل با مقدار ویژه بیشتر از یک به دست آمد به طوری که در مجموع این شش عامل ۷۸/۹ درصد از واریانس کل عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی را در منطقه مورد مطالعه تبیین می‌کنند. پس از دسته‌بندی متغیرها در شش عامل مجزا بر اساس ترکیب متغیرهای هر عامل یک نام عمومی برای هر دسته یا عامل تعیین گردیده و به همراه مقدار ویژه، درصد واریانس تبیین شده و درصد تجمعی واریانس تبیین شده هر عامل در جدول (۵) گزارش شده است. این عوامل به ترتیب مقدار ویژه بزرگ‌تر شامل عوامل اجتماعی، فردی - مدیریتی، اقتصادی، آموزشی، حقوقی نام‌گذاری شده‌اند. همان‌طور که در جدول (۵) مشهود است، عامل اجتماعی به تنهایی ۱۸/۹۸۸ از واریانس تبیین شده را به خود اختصاص داده و مهم‌ترین عامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی از نظر پاسخگویان جامعه بوده است. عامل یا دسته بعد، بانام عمومی عامل فردی - مدیریتی، ۱۸/۵۴۷ درصد واریانس تبیین شده از کل واریانس عوامل پیش برنده را به خود اختصاص داده و در رتبه دوم اهمیت قرار دارد. عامل‌های بعدی، بانام عامل اقتصادی (۱۶/۲۵)۱، آموزشی (۱۰/۵۳)، حقوقی - ارتباطی (۸/۱۲) و محیطی (۶/۴۶) از کل واریانس عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۵- عامل‌های استخراج شده پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها با مقدار ویژه و

درصد واریانس

رتبه	عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده	درصد واریانس تجمعی

۱. اعداد داخل پرانتز درصد سهم واریانس هر عامل را نشان می‌دهد.

۱۸/۹۸۸	۱۸/۹۸۸	۴/۹۳۷	اجتماعی	۱
۳۷/۵۳۵	۱۸/۵۴۷	۴/۸۲۲	فردی - مدیریتی	۲
۵۳/۷۹۰	۱۶/۲۵۵	۴/۲۲۶	اقتصادی	۳
۶۴/۳۲۰	۱۰/۵۳۰	۲/۷۳۸	آموزشی	۴
۷۲/۴۴۵	۸/۱۲۵	۲/۱۱۳	حقوقی - ارتباطی	۵
۷۸/۹۰۶	۶/۴۶۱	۱/۶۸۰	محیطی	۶

منبع: یافته‌های تحقیق

جهت استخراج عامل‌ها به صورت روشن تر از چرخش عاملی واریماکس استفاده شده است. بار عاملی هر متغیر پس از چرخش عاملی در جدول (۶) گزارش شده است که در حقیقت نشان‌دهنده همبستگی آن گویه با عامل مورد نظر است. بر اساس نتایج عامل‌ها شامل این موارد بوده است:

(۱) اولین و مهم‌ترین عامل شناسایی شده در این بخش عامل اجتماعی بود که به تنهایی ۱۸/۹۸۸ درصد از کل واریانس مربوط به عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها را به خود اختصاص داده است. این عامل به این موضوع می‌پردازد که فاکتورهای مرتبط با اجتماع شامل تلاش برای جلب حمایت مالی و فنی دولت (۰/۸۸۱)، تلاش مدیران برای جلب مشارکت حداکثری اعضا (۰/۸۷۳)، تلاش برای ایجاد اعتماد بین اعضا و مدیریت شرکت (۰/۸۹۰)، تلاش برای ایجاد اعتماد بین اعضا و مدیریت شرکت (۰/۹۲۶)، شناسایی خیرین در بین اعضا و برنامه‌ریزی برای توانمندسازی اعضا کم‌توان (۰/۹۴۰)، مهم‌ترین متغیرهای این عامل می‌باشند.

(۲) دومین عامل شناسایی شده عامل فردی - مدیریتی است که ۱۸/۵۴۷ درصد از کل واریانس مربوط به عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها را به خود اختصاص داده است. این عامل به این نکته توجه دارد که توانمندی اعضا و مدیران در موفقیت تعاونی‌ها اهمیت به سزایی دارد به گونه‌ای که هم انتخاب مدیران لایق از سوی اعضا عامل پیش برنده موفقیت تعاونی است و هم پذیرش و توانایی اعضا در همراهی با ایده‌های مدیران باعث موفقیت تعاونی‌ها خواهد شد. بر اساس مقدار بار عاملی مهم‌ترین متغیرهای این عامل به ترتیب شامل انتخاب مدیران با تحصیلات بالا (۰/۹۱۹)؛ وجود تخصص و قابلیت در مدیران شرکت (۰/۹۱۰)، پذیرش ایده‌های جدید از طرف اعضا (۰/۸۸۶)، انتخاب مدیرعامل

باسابقه موفق مدیریتی (۰/۸۸۳)، خطرپذیری حساب‌شده در مدیران (۰/۸۷۶)، انتخاب مدیران باروحیه کارآفرینی (۰/۸۳۱) بوده‌اند. ۳ سومین عامل شناسایی‌شده در این بخش عامل اقتصادی بود که (۱۶/۲۵۵) از کل واریانس تبیین شده را به خود اختصاص داده است که بیان‌کننده اهمیت توجه به پارامترهای اقتصادی و راه‌های بهبود آن در تعاونی‌ها بوده است.

بر اساس نتایج بار عاملی مهم‌ترین متغیر سازمان‌دهی سرمایه‌های اندک به‌عنوان بخشی از سرمایه در گردش تعاونی و ایجاد سازوکار بازاریابی محصولات تولیدی با مقدار بار عاملی و کم‌اهمیت‌ترین آن تولید مشترک با واحدهای بالادستی و پایین‌دستی و نیز تعاونی‌های مشابه برای افزایش توان و کاهش هزینه‌های تولید با مقدار بار عاملی (۰/۸۴۷) بوده‌اند.

۴ عامل چهارم شناسایی‌شده در مورد عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها تحت عنوان عامل آموزشی می‌باشد که (۱۰/۵۳۰) درصد از کل واریانس تبیین شده عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها را به خود اختصاص داده است و اهمیت آموزش اعضا تعاونی را در موفقیت تعاونی‌ها تبیین می‌کند. مهم‌ترین متغیرها در این عامل به ترتیب شامل زمینه‌سازی برای انتقال تجربیات اعضا تعاونی به یکدیگر، کنترل و نظارت دقیق بر عملکرد مدیران توسط بازرسین، برگزاری دوره‌های آموزشی و برنامه‌ریزی برای بالا بردن آگاهی اعضا با اصول، فلسفه و مفاهیم تعاونی می‌باشند.

۵ عامل بعدی شناسایی‌شده در این بخش عامل حقوقی - ارتباطی می‌باشد که (۸/۱۲۵) درصد از کل واریانس تبیین شده عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها را به خود اختصاص داده است که نقش بازنگری و اصلاح قوانین و مقررات حقوقی را با تعامل سازنده با نهادهای بالادستی توضیح می‌دهد.

جدول ۶- عامل‌های پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها و متغیرهای مربوط به هر عامل به همراه بار عاملی هر متغیر

نام عامل	متغیرهای طبقه‌بندی شده در هر عامل	بار عاملی
اجتماعی	تلاش برای جلب حمایت مالی و فنی دولت از تعاونی (مثل تسهیلات کم‌بهره، معافیت‌های مالیاتی و بیمه‌ای)	۰/۸۸۱
	تلاش مدیران برای جلب مشارکت حداکثری اعضا در امور مربوط به تعاونی	۰/۸۷۳
	تلاش برای ایجاد اعتماد بین اعضا و مدیریت شرکت	۰/۸۹۰
	تلاش مدیران تعاونی برای تأمین نیازهای اعضا (مطابق ضوابط تعاونی)	۰/۹۲۶
	شناسایی خیرین در بین اعضا و برنامه‌ریزی برای توانمندسازی اعضا کم‌توان (گسترش عدالت اجتماعی در بین اعضا)	۰/۹۴۰
فردی و مدیریتی	تلاش در جهت انتخاب مدیران با تحصیلات بالا (مدیرعامل و هیئت‌مدیره)	۰/۹۱۹
	انتخاب مدیرعامل با سابقه موفق مدیریتی	۰/۸۸۳
	خطرپذیری حساب‌شده در مدیران شرکت تعاونی	۰/۸۷۶
	تلاش برای انتخاب مدیران با روحیه کارآفرینی بالا	۰/۸۳۱
	وجود تخصص و قابلیت در مدیران شرکت	۰/۹۱۰
	پذیرش ایده‌های جدید از طرف اعضا (توجیه شوندگی اعضا)	۰/۸۸۶
اقتصادی	سازمان‌دهی سرمایه‌های اندک اعضا به‌عنوان بخشی از سرمایه در گردش تعاونی	۰/۹۵۹
	توجه به دانش و بکارگیری فناوری روز در رابطه با محصولات شرکت	۰/۹۰۲
	تولید مشترک با تعاونی‌های مشابه برای افزایش توان و کاهش هزینه‌های تولید	۰/۸۴۷
	ایجاد سازوکار بازاریابی محصولات تولیدی	۰/۹۲۵
	استفاده از متخصصان جهاد کشاورزی، برای ارتقای تولیدات تعاونی	۰/۹۲۱
آموزشی	زمینه‌سازی برای انتقال تجربیات اعضا تعاونی به یکدیگر	۰/۸۱۵
	برگزاری دوره‌های آموزشی (تخصصی و عمومی)	۰/۶۹۰
	برنامه‌ریزی برای بالا بردن آگاهی اعضا با اصول، فلسفه و مفاهیم تعاونی	۰/۶۴۴
	آموزش بازرسی برای کنترل و نظارت دقیق بر عملکرد مدیران	۰/۷۰۱

نام عامل	متغیرهای طبقه‌بندی شده در هر عامل	بار عاملی
ارتباط رقبا	تدوین قوانین جدید متناسب با نیاز روز تعاونی‌ها	۰/۸۵۸
	برگزاری جلسات مشترک با اداره تعاون شهرستان و استان	۰/۷۳۹
	تعامل با بازار و رقبا	۰/۶۴۹
موقعیت	موقعیت جغرافیایی مناسب تعاونی	۰/۹۰۷
	تعامل سازنده با سایر تعاونی‌ها	۰/۸۹۴

منبع: یافته‌های تحقیق

بر اساس مقادیر بار عاملی مشخص شد که متغیرهای بررسی مجدد اساسنامه شرکت‌های تعاونی و تدوین قوانین جدید متناسب با نیاز روز تعاونی‌ها با بار عاملی (۰/۸۵۸)، برگزاری جلسات مشترک با اداره تعاون شهرستان و استان با بار عاملی (۰/۷۳۹) و تعامل با بازار و رقبا با بار عاملی (۰/۶۴۹) به ترتیب مهم‌ترین عوامل حقوقی پیش برنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی محسوب می‌شوند. ۶) در نهایت ششمین عامل شناخته شده در این قسمت عامل محیطی می‌باشد که (۰/۴۶۱) درصد از کل واریانس تبیین شده عوامل پیش برنده را به خود اختصاص داده است و در حقیقت بیان‌کننده نقش موقعیت جغرافیایی و فضای ارتباطی سالم تعاونی‌ها با نهادهای دولتی و بخش تعاونی را در موفقیت تعاونی‌ها نشان می‌دهد. مهم‌ترین متغیرهای این عامل عبارت‌اند از: موقعیت جغرافیایی مناسب تعاونی مثل نزدیکی به بازارهای بزرگ فروش محصولات (۰/۹۰۷)، ارتباط مناسب دستگاه‌های دولتی و سایر تعاونی‌ها (۰/۸۹۴).

بررسی عوامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها

تحلیل عوامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها در این تحقیق همان‌گونه که شرح داده شد با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی مطالعه شده است. به‌منظور دستیابی به عامل‌ها از چرخش واریماکس استفاده شد. همان‌طور که در نتایج جدول (۷) نیز نشان داده شده است پنج عامل دارای مقادیر ویژه بالاتر از ۱ هستند که در مجموع ۶۱/۶ درصد واریانس کل را تبیین می‌نمایند که درصد قابل قبولی است. بر اساس خروجی‌های چرخش یافته در جدول (۸) مقدار بار عاملی هر گویه را در عامل‌های پنج‌گانه مشخص شد.

جدول ۷- عامل‌های استخراج‌شده بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی آن‌ها

رتبه	عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین‌شده	درصد واریانس تجمعی
۱	مدیریتی آموزشی	۲/۹۷۸	۱۶/۵۴۷	۱۶/۵۴۷
۲	اقتصادی	۲/۶۷۸	۱۴/۸۷۶	۳۱/۴۲۳
۳	اجتماعی	۲/۱۶۶	۱۲/۰۳۱	۴۳/۴۵۴
۴	حقوقی	۲/۰۴۸	۱۱/۳۸۰	۵۴/۸۳۳
۵	محیطی	۱/۲۲۵	۶/۸۰۳	۶۱/۶۳۶

منبع: یافته‌های تحقیق

بر این اساس عامل اول مدیریتی - آموزشی نام‌گذاری شد که به‌تنهایی (۱۶/۵۴۷) درصد از واریانس تبیین شده را به خود اختصاص داده و مهم‌ترین عامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی از نظر اعضا تعاونی‌های مورد مطالعه بوده است که شامل متغیرهای کیفیت پایین دوره‌های آموزشی با مقدار بار عاملی (۰/۷۵۵)، نبود نظام شفاف برای کنترل عملکرد تعاونی (۰/۷۲۳)، مشورت پذیر نبودن مدیرعامل تعاونی (۰/۶۹۰)، نداشتن نظام اطلاع‌رسانی مناسب و به‌روز (۰/۵۷۶)، عدم برنامه‌ریزی برای ارتقای سطح تحصیلات پایین اعضا (۰/۵۷۵) و دو یا چندشغله بودن هیئت‌مدیره و مدیرعامل (۰/۵۶۶) مهم‌ترین متغیرهای عامل مدیریتی - آموزشی بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی است.

دومین عامل بانام عامل اقتصادی (۱۴/۸۷۶) درصد واریانس تبیین شده از کل واریانس عوامل بازدارنده را به خود اختصاص داده است که شامل متغیرهای عامل اجتماعی بر اساس میزان تبیین واریانس کل در جایگاه سوم قرار داشت و (۱۲/۰۳۱) درصد واریانس تبیین شده از کل واریانس عوامل بازدارنده را به خود اختصاص داده است و شامل متغیرهای ناآگاهی اعضا با اصول، فلسفه و مفاهیم تعاونی با بار عاملی (۰/۷۳۰) و عدم رضایت اعضا از یکدیگر با مقدار بار عاملی (۰/۶۷۹)، از مهم‌ترین متغیرهای آن عامل می‌باشند.

جدول ۸- عوامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها و متغیرهای مربوط به هر عامل به همراه بار عاملی هر متغیر

نام عامل	متغیرهای طبقه‌بندی شده در هر عامل	بارهای عاملی
مدیریتی- آموزشی	نداشتن نظام اطلاع‌رسانی مناسب و به‌روز	۰/۷۶۲
	کیفیت پایین دوره‌های آموزشی	۰/۷۵۵
	دو یا چندشغله بودن هیئت‌مدیره و مدیرعامل	۰/۵۶۶
	عدم برنامه‌ریزی برای ارتقای سطح تحصیلات پائین اعضا	۰/۵۷۵
	مشورت پذیر نبودن مدیرعامل تعاونی	۰/۶۹۰
	نبودن نظام شفاف برای کنترل عملکرد تعاونی	۰/۷۲۳
اقتصادی	نداشتن برند و مارک معتبر برای محصولات شرکت	۰/۵۹۸
	عدم ثبات قیمت نهاده‌های تولید در بازار	۰/۷۲۳
	هزینه بالای حمل‌ونقل	۰/۶۱۲
	هزینه بالای بهره‌ی تسهیلات بانکی به تعاونی‌ها	۰/۵۵۶
	عدم انگیزه کافی اعضا برای مشارکت در طرح‌های اقتصادی	۰/۵۵۴
	اختلاف در تصمیم‌گیری‌های جمعی و نبود انسجام درونی در تعاونی	۰/۵۲۱
اجتماعی	عدم رضایت اعضا از یکدیگر	۰/۶۷۹
	ناآگاهی اعضا با اصول، فلسفه و مفاهیم تعاونی	۰/۷۳۰
حقوقی	عدم برگزاری مجمع عمومی	۰/۷۷۹
	ضعف در قوانین تعاونی	۰/۸۰۵
محیطی	پدیده خشک‌سالی، ریزگردها که تاثیر منفی بر میزان و کیفیت تولید داشته	۰/۷۵۷
	حاکمیت نظام واسطه‌گری در حوزه بازار و رقابت آن‌ها با تعاونی‌ها	۰/۷۵۹

منبع: یافته‌های تحقیق

چهارمین عامل، عامل حقوقی (۱۱/۳۸۰) درصد واریانس تبیین شده از کل واریانس عوامل بازدارنده را به خود اختصاص داد که گوپه‌های؛ ضعف در قوانین تعاونی با مقدار بار عاملی (۰/۸۰۵) و عدم برگزاری مجمع عمومی با مقدار بار عاملی (۰/۷۷۹) از عمده متغیرهای حقوقی بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی می‌باشند.

آخرین عامل بازدارنده شناسایی شده در زمینه موفقیت تعاونی‌ها عامل نام‌گذاری شد که تنها (۶/۸۰۳) درصد از واریانس تبیین شده عوامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی را به خود اختصاص داد و شامل گویه‌های؛ حاکمیت نظام واسطه‌گری در حوزه بازار و رقابت آن‌ها با تعاونی‌ها با مقدار بار عاملی (۰/۷۵۹) و پدیده خشک‌سالی و ریزگردها با مقدار بار عاملی (۰/۷۵۷) از اهم متغیرهای محیطی بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی می‌باشند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر باهدف بررسی عوامل پیش برنده و بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها در شهرستان ساوجبلاغ با مطالعه ۲۵۰ نفر از اعضاء تعاونی‌های دایر در این شهرستان صورت پذیرفته است. نتیجه تحلیل عاملی اکتشافی در دسته‌بندی عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها نشان داد که عامل اجتماعی (۱۸/۹۸۸) درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داد و مهم‌ترین عامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها از نظر پاسخگویان می‌باشد که این بیانگر اهمیت مسائل اجتماعی در موفقیت تعاونی‌های کشاورزی از دیدگاه پاسخگویان می‌باشد. همچنین در بین متغیرهای اجتماعی گویه، شناسایی خیرین در بین اعضا و برنامه‌ریزی برای توانمندسازی اعضا کم‌توان، بیشترین مقدار بار عاملی (۰/۹۴۰) را داشت، این موضوع نشانگر توجه پاسخگویان به موضوع کمک به دیگر اعضا و یکی از ارزش‌های مهم تعاونی، یعنی نوع‌دوستی می‌باشد. این نتیجه با نتایج رسولی آذر و همکاران (۱۳۹۵)، موسایی و محمدی مفرد (۱۳۹۷)، الفتی و همکاران (۱۳۹۹)، میمنت آبادی و همکاران (۱۳۹۹) و جونیور و واندر، (۲۰۲۱)، هم‌خوانی داشته است. سایر عامل‌های شناسایی شده در بخش عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها مطابق با تحقیقات قبلی شامل متغیرهای فردی و مدیریتی (کرمی و آکھی، ۱۳۹۳؛ ونگ، ۲۰۱۲؛ کردعلی‌وند و همکاران، ۱۳۹۶؛ رحیمی و همکاران، ۱۴۰۰؛ مون ولی، ۲۰۲۰)، اقتصادی (پناهیان و کرمی، ۱۳۹۷؛ الفتی و همکاران، ۱۳۹۹؛ ونگ، ۲۰۱۲؛ برانداوو و بریتنپاچ، ۲۰۱۹)؛ آموزشی (باباخانی واحدی، ۱۳۹۶؛ الفتی و همکاران، ۱۳۹۹)، حقوقی - ارتباطی (سیلویا و همکاران، ۲۰۱۴؛ مون ولی (۲۰۲۰)؛ جونیور و واندر، ۲۰۲۱) و محیطی (موسایی و محمدی مفرد، ۱۳۹۷؛ میمنت آبادی و همکاران، ۱۳۹۹) بوده‌اند.

در بررسی عوامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها توسط تحلیل عاملی نتایج نشان داد که عامل مدیریتی-آموزشی با (۱۶/۵۴۷) درصد واریانس تبیین شده مهم‌ترین عامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی می‌باشد که با نتایج (میمنت آبادی و همکاران، ۱۳۹۹؛ برانداوو و بریتنپاچ، ۲۰۱۹؛ جونیور و واندر، ۲۰۲۱) مطابقت دارد. گویه، کیفیت پایین دوره‌های آموزشی

با مقدار بار عاملی (۰/۷۵۵) مهم‌ترین متغیر این عامل است. علاوه بر این در بررسی عوامل پیش برنده و بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی بر اساس نتایج تحلیل عاملی مشخص شد که عامل فردی - آموزشی، اجتماعی، حقوقی و محیطی مهم‌ترین عامل‌های بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها است و این نتایج با تحقیقات داخلی و خارجی (کرمی و آگهی (۱۳۹۳)، کرد علی و ند و همکاران (۱۳۹۶)، الفتی و همکاران (۱۳۹۹)، آجودانی و همکاران (۱۳۹۹)، رحیمی و همکاران (۱۴۰۰)، پوجارا (۲۰۱۶)، برانداوو و بریتنیچ (Brandão and Breitenbach, 2019)، مون ولی (۲۰۲۰) هم‌خوانی داشته است.

بر همین اساس دومین عامل اقتصادی مهم‌ترین عامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌های مورد مطالعه بوده است. برانداوو و بریتنیچ (۲۰۱۹) بایان اهمیت عامل اقتصادی در تعاونی‌های برزیل بیان داشتند که تعاونی‌ها ضمن حفظ پایبندی به اصول خود باید در بازار رقابتی مزیت اقتصادی نیز داشته باشند که این خود مانع مهمی در راستای موفقیت تعاونی‌ها است. همچنین نتایج تحقیق نشان داد که گویه، عدم ثبات قیمت نهاده‌های تولید با مقدار بار عاملی (۰/۷۲۳) مهم‌ترین متغیر عامل اقتصادی بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی است.

علاوه بر این در مشاهدات میدانی تحقیق معلوم گردید که متغیرهایی مثل، نبود بازار مناسب فروش، نبود مشتری در مقاطع زمانی خاص به دلیل اشباع بازار، قیمت پایین محصول در بازار و مواردی از این دست از عوامل اقتصادی بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی ساوجبلاغ می‌باشند. بر اساس یافته‌های فوق پیشنهادهای زیر به منظور موفقیت تعاونی‌های شهرستان ساوجبلاغ ارائه می‌گردد. با توجه به نتایج سن اعضای تعاونی‌ها، پیشنهاد می‌شود نسبت به جذب و تشویق اعضای جوان به خصوص جوانان تحصیل کرده در تعاونی‌ها برنامه‌ریزی صورت پذیرد.

با توجه به سابقه اعضا و شناسایی عوامل آموزشی به‌عنوان عامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها پیشنهاد می‌شود با سازوکارهای مناسب مثل (برگزاری جلسات هم‌اندیشی، جلسات آموزشی، بازدید گروهی از واحدهای موفق و غیره) نسبت به انتقال تجربیات افراد باسابقه به جوانان عضو اقدام شود. بر اساس نتایج تحقیق بیش از نیمی از اعضا (۵۵/۷) درصد دارای شغل دوم هستند. پیشنهاد می‌شود نسبت به برگزاری جلسات ویژه با افراد دو شغله برای بالا بردن میزان مشارکت آن‌ها در امور تعاونی برنامه‌ریزی گردد.

نتایج تحلیل عاملی در رابطه با عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها نشان داد که در بین متغیرهای عامل اقتصادی گویه، سازمان‌دهی سرمایه‌های اندک اعضا به‌عنوان بخشی از سرمایه در گردش تعاونی، دارای بیشترین مقدار بار عاملی (۰/۹۵۹) است که نشان‌دهنده اهمیت مشارکت اقتصادی اعضا و مطابق اصل سوم تعاونی‌ها می‌باشد. از این رو پیشنهاد می‌شود مدیران

تعاونی‌ها، با سازوکارهای مناسب مثل، برنامه بازدید اعضا از تعاونی‌های موفق در مشارکت اقتصادی، بالا بردن آگاهی اعضا و موارد دیگر نسبت به جذب سرمایه‌های اندک اعضا برای تأمین منابع مالی شرکت اقدام نمایند. ایجاد واحدهای کوچک فرآوری محصول که سوددهی خوبی داشته باشد برای شروع کار و تشویق اعضا می‌تواند یک راهکار مناسب باشد.

نتیجه تحلیل عاملی اکتشافی در دسته‌بندی عوامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی نشان داد که عامل اجتماعی (۱۸/۹۹) درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده و مهم‌ترین عامل پیش برنده موفقیت تعاونی‌ها از نظر پاسخگویان می‌باشد؛ همچنین در بین متغیرهای اجتماعی گویه، شناسایی خیرین در بین اعضا و برنامه‌ریزی برای توانمندسازی اعضا کم‌توان، بیشترین مقدار بار عاملی (۰/۹۴۰) را داشت، این موضوع نشانگر اهمیت کمک به دیگر اعضا و یکی از ارزش‌های مهم تعاونی، یعنی نوع‌دوستی می‌باشد. پیشنهاد می‌شود مدیران تعاونی با شناسایی خیرین در بین اعضا و از طریق سازوکار مناسب مثل تشکیل صندوق داخلی و یا از طریق بانک‌های محلی نسبت به توانمندسازی اعضا کم‌توان برنامه‌ریزی نمایند.

نتایج تحقیق بر اساس تحلیل عاملی نشان داد که عدم ثبات قیمت نهاده‌های تولید و بازاریابی محصولات تعاونی متغیرهای مهم اقتصادی پیش برنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی می‌باشد. علاوه بر این در مشاهدات میدانی تحقیق معلوم گردید که متغیرهایی مثل، نبود بازار مناسب فروش، نبود مشتری در مقاطع زمانی خاص به دلیل اشباع بازار، قیمت پایین محصول در بازار و مواردی از این دست از عوامل اقتصادی بازدارنده موفقیت تعاونی‌های کشاورزی ساوجبلاغ می‌باشند. پیشنهاد می‌گردد تعاونی‌های کشاورزی در سطح شهرستان به منظور بازاریابی علمی، جذب و حفظ مشتری، تولید بهینه متناسب با بازار از نظر کمی و کیفی، پیش‌بینی ریسک‌های بازار و غیره اقدام به تأسیس دفتر مشترکی با به‌کارگیری متخصصین این حوزه نموده که در حقیقت اتاق فکر تعاونی‌ها در شهرستان باشد.

نتیجه مشاهدات میدانی تحقیق نشان داد که در مواردی ضعف قوانین موجب تفسیرهای متفاوتی از قانون گردیده مثل (معافیت‌های مالیاتی، بیمه، عوارض و غیره) که در نهایت به ضرر تعاونی‌ها و عامل بازدارنده موفقیت تعاونی محسوب می‌گردد. پیشنهاد می‌شود، بررسی مجدد اساسنامه شرکت‌های تعاونی و تدوین قوانین جدید متناسب با نیاز روز تعاونی‌ها در سطوح بالای مدیریت بخش تعاون، پیگیری شود.

قدردانی و تشکر

این پژوهش تحقیق با حمایت مالی هیچ نهادی نبوده است.

منابع

- آجودانی، ا.، یآوری، غ.، محمودی، ا.، خالدی، م.، و نیکوکار، ا. (۱۳۹۹). موانع گسترش تعاونی‌های تولید کشاورزی محصولات زراعی راهبردی شهرستان شاهرود با تأکید بر سیاست‌های حمایتی دولت. فصلنامه تعاون و کشاورزی. ۹(۳۵)، ۱۹۸-۱۸۱.
- احمد پور، امیر، مختاری، ویدا، پور سعید، علیرضا. (۱۳۹۶). شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید کشاورزی در استان ایلام. روستا و توسعه. ۱۷(۳)، ۱۰۵-۱۲۲.

- الفتی، ج.، رنگریز، ح.، احمدی، ک.، رضایی، ب. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی تولیدی استان کرمانشاه. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۹(۳۴)، ۱۱۹-۱۴۶.
- باباخانی، ا.، و واحدی، م. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی در میزان موفقیت تعاونی‌های شیلات استان ایلام. تعاون و کشاورزی (تعاون)، ۶(۲۲)، ۷۹-۵۳.
- رحیمی، ه.، محمدی، ا.، حقیقتیان، م. (۱۴۰۰). تبیین جامعه‌شناختی ارتباط بین «مشارکت اعضا» و «موفقیت» تعاونی‌های کشاورزی (مورد مطالعه: تعاونی‌های کشاورزی استان لرستان). پژوهش‌های روستایی، ۱۲(۲)، ۳۸۸-۴۰۳.
- علی پناهیان، ف.، و کرمی، آ. (۱۳۹۷). سنجش مقدار موفقیت تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان گچساران. برنامه‌ریزی و توسعه پایدار، ۱(۱)، ۶۸-۵۳.
- کردعلی وند، س.، غنیان، م.، خسروی پور، ب.، و یزدان پناه، م. (۱۳۹۶). کاربرد فرآیند تحلیل سلسله مراتبی در اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های روستایی استان لرستان. تعاون و کشاورزی (تعاون)، ۶(۲۱)، ۸۵-۶۷.
- کرمی، ش.، و آگهی، ح. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل شخصیتی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی کشاورزی. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۳(۱۲)، ۴۷-۵۷.
- کلانتری خ. (۱۳۹۵). پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی (با استفاده از نرم‌افزار SPSS)، انتشارات فرهنگ صبا، تهران
- موسایی، م.، و محمدی مفرد، ه. (۱۳۹۷). شناسایی عوامل اجتماعی و محیطی مؤثر در عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۷(۲۸)، ۱۶۷-۱۹۸.
- میمنت آبادی، ا.، حسینی، ش.، پدرام، ع.، و حیدری، ع. (۱۳۹۹). تبیین مهم‌ترین عوامل مؤثر بر نظام اقتصاد تعاونی‌های ایران در دهه آینده با روش داده بنیاد. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۹(۳۴)، ۱-۳۲.
- Brandão, J. B., & Breitenbach, R. (2019). What are the main problems in the management of rural cooperatives in Southern Brazil?. *Land use policy*, 85, 121-129.
- Fiore, M., Galati, A., Gołębiewski, J., & Drejerska, N. (2020). Stakeholders' involvement in establishing sustainable business models: The case of Polish dairy cooperatives. *British Food Journal*.
- Gaiger, L. I. (2013). Solidary economy and the revitalization of the cooperative paradigm. *Revista Brasileira de Ciências Sociais*, 28(82), 211-228.
- Hair, J. F. (2009). *Multivariate data analysis*.
- Huang, Z., & Liang, Q. (2018). Agricultural organizations and the role of farmer cooperatives in China since 1978: past and future. *China Agricultural Economic Review*.
- Junior, O. D. P. O., & Wander, A. E. (2021). Factors for the success of agricultural cooperatives in Brazil. *Journal of Agriculture and Rural Development in the Tropics and Subtropics (JARTS)*, 122(1), 27-42.
- Mazzarol, T., Limnios, E. M., & Reboud, S. (2013). Co-operatives as a strategic network of small firms: Case studies from Australian and French co-operatives. *Journal of Co-operative Organization and Management*, 1(1), 27-40.

- Moon, S., & Lee, S. H. (2020). A Strategy for Sustainable Development of Cooperatives in Developing Countries: The Success and Failure Case of Agricultural Cooperatives in Musambira Sector, Rwanda. *Sustainability*, 12(20), 8632.
- Moreira, V. R., da Silva, C. L., de Moraes, E. A., & Protil, R. M. (2012). The cooperative and management of market risks: analysis of the efficiency frontier agribusiness in Parana. *Revista de Economia e Sociologia Rural*, 50(1), 51-68.
- Schneider, J.O., 2015. Cooperativism and sustainable development. *Revista Outra Economía* 9 (16), 94–104.
- Pujara, M. (2016). Problems and Issues facing Farmers groups and cooperatives in Agriculture marketing. *Agricultural Technology and Management Agency*, 12(1), 420.
- Sylvia, G., Cusack, C., & Swanson, J. (2014). Fishery cooperatives and the Pacific Whiting Conservation Cooperative: Lessons and application to non-industrial fisheries in the Western Pacific. *Marine Policy*, 44, 65-71.
- Stattman, S. L., & Mol, A. P. (2014). Social sustainability of Brazilian biodiesel: The role of agricultural cooperatives. *Geoforum*, 54, 282-294.
- Wang, L. (2012). Success cases and good practices in forest farmer cooperative organization in China. *Food and Agricultural Organization of United Nations*. Rome, Italy.
- Zawiślak, P. (2020). Business Models of “New Cooperativism” Organizations as an Instrument of Sustainable Development Stimulation. *Central European Management Journal*, 28(3), 168-195.

**Assessing of incentive and deterrent factors affecting the success of
agricultural cooperatives in Alborz province
(Case study of Savojbolagh Township)**

K. Kalantari^{1}, A. Asadi², M. Adeli³, M. Mohammadi⁴*

Received: 2021/12/19

Accepted: 2022/12/19

Abstract

Cooperatives are the best organizations that have succeeded in mobilizing dispersed yet talented and motivated forces. Of course, this is possible due to the success of cooperatives. Therefore, identifying the factors that incentivize and hinder the success of cooperatives is of great importance. Considering that no study has been conducted in this regard in Savojbolagh County, thus this study seeks to investigate the promoter and preventive factors on the success of agricultural cooperatives in Savojbolagh County. The present study is exploratory in terms of purpose and applied in terms of research results. The statistical population of the study is the members and managers of agricultural cooperatives of Savojbolagh County and also experts in the field of cooperation in Alborz province and Savojbolagh County, which was considered as a statistical sample through Morgan table of 250 people. The validity and reliability of the questionnaire were confirmed using the views of the professors of the Faculty of Economics and Development, University of Tehran and a group of experts in the field of cooperation in Alborz province and Savojbolagh County and Cronbach's alpha coefficient. Using exploratory factor analysis technique, the promoter factors of agricultural cooperatives were classified into six factors (social, individual, economic, educational, legal and environmental) which in total (78.9%) explained the total variance of success factors. Also, preventive factors were divided into five factors including managerial-educational, economic, social, legal and environmental factors, which in total (61.63%) of the total variance of factors inhibiting the success of cooperatives explained.

Keywords: Agricultural Cooperatives, Promoter and Preventive Factors, Cooperative Success

1. Professor, Department of Agricultural Management and Development, Faculty of Agricultural Economics and Development, University of Tehran, Tehran, Iran.

* Corresponding Author

khkalan@ut.ac.ir

2. Professor, Department of Agricultural Management and Development, Faculty of Agricultural Economics and Development, University of Tehran, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor, Faculty of Agriculture, University of Jiroft, Kerman. Iran.

4. Graduate of Rural Development, Department of Management and Agricultural Development, Faculty of Agricultural Economics and Development, University of Tehran, Tehran, Iran.